

svare), men forskellen på at skulle gå det meste af et år med sit opsparede nag og at kunne bringe det for herredstinget mindre end en uge efter hændelsen, skal ikke undervurderes. Endvidere har selve rettergangsformen spillet en rolle; herredsfogeden var en kendt person i samfundet, som godt vidste, at Niels Andersen og Jep Pedersen havde været i slagsmål, mens den dommer, domkirken i Lyon sendte ud til landsbyerne, har været en ukendt og fremmed størrelse, som mange sikkert har følt ubehag ved at skulle fortælle om landsbyens konflikter. Det må derfor formodes, at blot de alvorligste sager blev bragt for dommeren, mens de daglige skænderier og slagsmål er blevet klaret på anden vis. Der kan næppe herske tvivl om, at det billede, vi får gennem de danske tingbøger, er langt nærmere på virkeligheden end det tilsvarende, der kan opnås gennem f.eks. franske 1600-tals retssager; det skal udfyldes bl.a. gennem en flittig anvendelse af notarialarkiver.

Endelig skal det for Frankrigs vedkommende ligesom for Englands understreges, at brugen af aktstykker eller dossiers indebærer en langt større risiko for, at dele deraf er forsvundet, end den tilsvarende for at oplysninger ikke er ført ind i tingbogen.²⁶ En interessant forskel synes imidlertid at gøre sig gældende, hvis man sammenligner Danmark og Frankrig i det 18. århundrede; Lotte Dombornowsky finder for dette århundrede tingbørgernes oplysninger for kortfattede til, at de for alvor er brugbare til social- og bevidsthedshistoriske analyser.²⁷ I Frankrig ændrer dossiererne fra »sénéchaussées« og »maréchaussées« karakter, samtidig med at disse domstole vinder indflydelse på bekostning af de seignorale domstole; dossiererne bliver meget fyldige og følger den enkelte person fra anholdelse over forhør til domfældelse. Dette

forhold giver en indlysende forklaring på, at det 18. århundredes Frankrig er blevet den historiske kriminologis område par excellence.

Sandsynligvis ligger der hverken et »Montaillou« eller en »møller Menocchio« og gemmer sig i de danske tingbøger, men lidt mindre er også anstrengelserne værd, og det er slidsomt at gå de danske tingbøger igennem. For de *udgivne* tingbøger er arbejdet til dels blevet lettet gennem udgivelsen af sagregistre, og rundreisen til de fire europæiske lande skulle have dokumenteret, at mulighederne i det 17. århundredes danske tingbøger er større end i de tilsvarende verdslige retsarkiver i disse lande. Fordelen er, at materialet er samlet på et sted, at omfanget af konflikter, der afspejles i tingbøgerne, er større, og at oplysningerne er fyldigere. Med afslutningen af udgivelsen *Ældre Danske Tingbøger* er vi derfor ikke ved vejs ende; der er taget et skridt til at overvinde de besværligheder, der ligger i utrykt, serielt materiale, – men det er først nu, at rejsen for alvor begynder.

Niels Windfeld Lund: Om livsformsstudier

Der er rigtig gang i studiet af livsformer blandt mange forskellige fag i disse år. Det empiriske studium af livsformer har en lang historie, mens en større teoretisk-metodisk diskussion af livsformbegrebet er af relativ ny dato, i hvert fald i Danmark. Denne diskussion er jo bl.a. blevet ført i dette tidsskrift med deltagelse af Thomas Højrup fra København og Steen Busck fra Aarhus m.fl.¹ I det føl-

26. Johansen, Jens Chr. V. »'24 Læss Wed at varme sig Wed'. Troldom i Helsingør 1625–1626«, *Tradition og kritik. Festskrift til Svend Ellehøj den 8. september 1984*, eds. Grethe Christensen e.a., København 1984, p. 267.

27. Dombornowsky, Lotte. »Slagsmaale ere nu om Stunder langt sjældnere...« *Retsopfattelse og adfærd hos fynsk landalmue omkring år 1800*, Odense 1985, p. 11.

1. Steen Busck: »Begrebet livsform« i *Fortid og Nutid XXXI* s. 219–233, Thomas Højrup: »Begrebet livsformer« i *Fortid og Nutid XXXI* (s. 86–89) og Palle Ove Christiansen: »Historie + antropologi = historisk antropologi?« i *Fortid og Nutid XXX* s. 1–18.

gende vil jeg søge at fortsætte diskussionen ved at diskutere tre publikationer, som alle sammen beskæftiger sig med livsformsstudier. De to af dem, Johannes Møllgaards »Byens sociale geografi« og »Landbrugets livsformer«, er udgivet af Statens Byggeforskningsinstitut (SBI). De er produkter af et stort anlagt forskningsprogram om regionplanlægning og levevilkår med konkret udgangspunkt i Viborg Amt, som SBI i en årække har gennemført i samarbejde med etnologer fra Institut for europæisk folkelivsforskning i København.²

Den tredje publikation er nummer 33 af tidsskriftet *Den jyske Historiker*, med titlen: »Livsformer og kultursammenstød«³. Det indeholder flere artikler, men jeg vil koncentrere mig om de to »resuméer« af to hovedfagsspecialer til historie, nemlig »Landsbyen – foreningsliv og fortælletradition« (om landsbyliv i to østjyske lokaliteter i det 19. og 20. århundrede) og »Det tredje slægtled« (om børn og unge i et gårdmandsmiljø i 1920'erne)⁴. Disse arbejder ligger i forlængelse af den interesse for mentalitets- og kulturhistorie, som er kommet til udtryk i flere numre af *Den jyske Historiker*⁵.

Jeg vil i første omgang se på analyserne og se på hvilke rum, de studerer og hvilke figurer, som de fremstiller. Man kan kalde det en slags dramatisk analyse af de fire arbejder, hvor jeg søger efter scenen, aktørerne og handlingen; hvad sker der. Dernæst vil jeg prøve at indkredse hvilke interesser og intentioner, som lader sig ane, undertiden mellem

linierne, for at slutte med hvad der efter min mening er vigtigt.

»Byens sociale geografi« eller »Det foregår i byen«.

Vi befinder os i en dansk købstad, nærmere bestemt Skive. Grænsen er bygrænsen og personerne er de mennesker som bor og opholder sig i byen. Tidspunktet er henholdsvis 1834 og 1979.

1834 er valgt fordi, der det år var en folketælling og fordi en muremester ved navn Christian Ørum i 1827 tegnede et kort over Skive, således at det er muligt at anbringe personerne fra 1834-folketællingen i de forskellige huse i byen og finde ud af, hvordan de forskellige kvarterer eller »domiciler« er sammensat. 1979 er valgt, fordi SBI's medarbejdere det år var i Salling for at studere levevilkår. Personerne har næsten valgt sig selv, da det er de mennesker, som bor i Skive i henholdsvis 1834 og 1979.

Det drejer sig om at finde ud af, hvilke livsformer eller verdener, som folk lever i, i Skive. En livsform er en mulig måde at være til på, som udtrykker en bestemt brugssammenhæng og dertil hørende forståelse af hvordan man omgås med ting og mennesker. »Livsformen omfatter således en gruppe mennesker, der stemmer overens i sprog, og som bruger de samme regler. Med en fælles forståelse af hvad sagen drejer sig om, deler man også livsperspektiv og har en fælles opfattelse af det gode liv«⁶. Vi skal finde livsformernes domici-

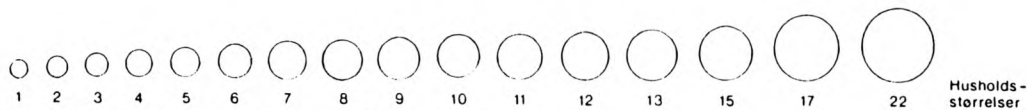
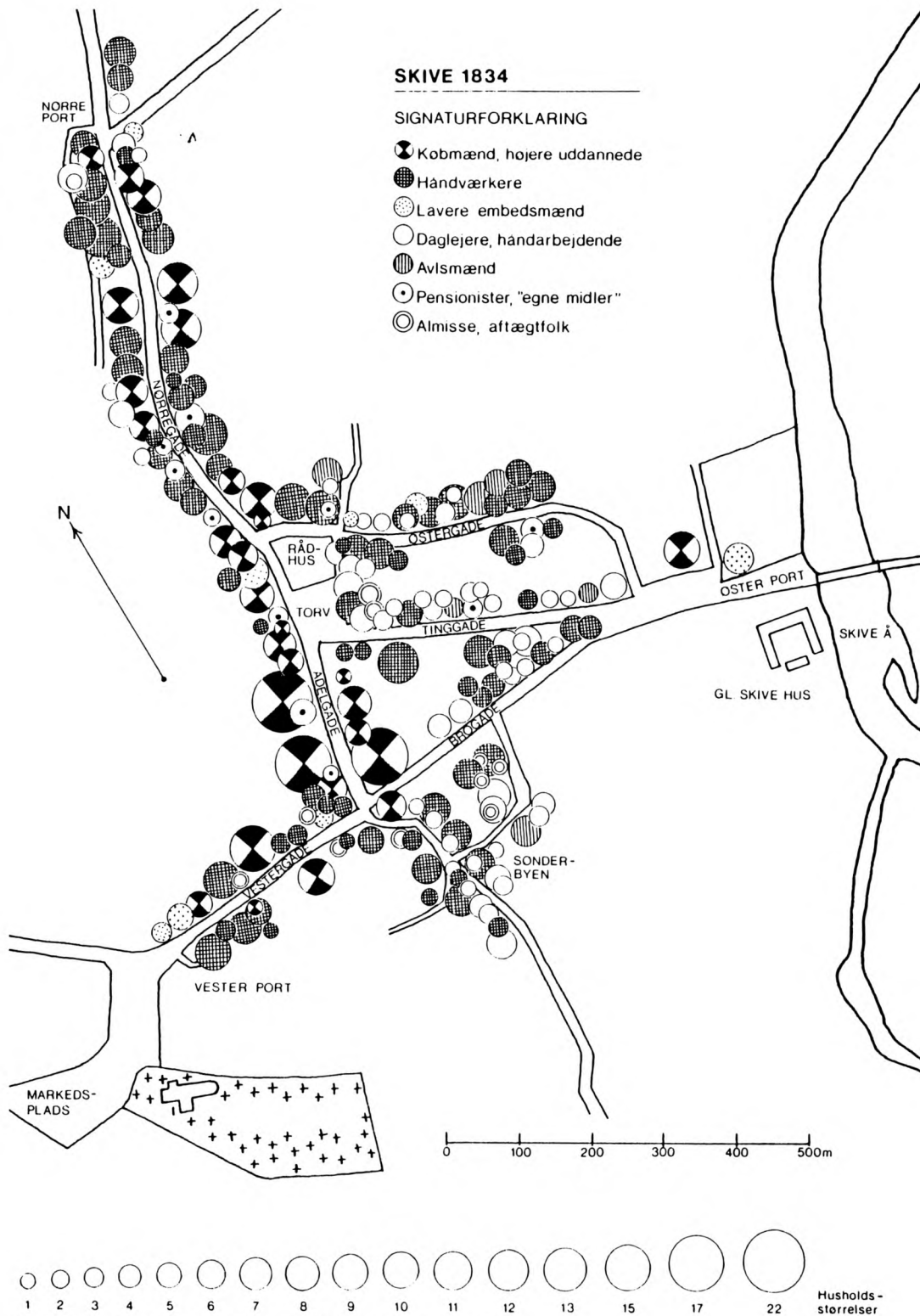
2. Johannes Møllgaard: *Byens sociale geografi – Studier af Skive*. SBI-byplanlægning 47. 1984, og Johannes Møllgaard: *Landbrugets livsformer*. SBI-byplanlægning nr. 49 1984. Der kan endvidere henvises til N. B. Groth og J. Møllgaard: »Livsformer i by og egn – et grundlag for fysisk planlægning. Miljøministeriets planlægningsrapport. 1981, N. B. Groth og J. Møllgaard: »Byplanlægning, kulturlandskab og livsform«. Miljøministeriet. 1982 og Thomas Højrup: »Det glemte folk – livsformer og centraldirigering«. SBI og INF. 1983.

3. *Den jyske Historiker* nr. 33. 1985.

4. Anne-Birte Christensen, Marianne Nielsen og Lisbeth Nielsen: »Det tredje slægtled. – Socialisation af børn og unge i et gårdmandsmiljø« i *Den jyske Historiker* nr. 33 s. 7–42 og Jan L. Christensen, Jytte Johansen, Poul E. Porskær Poulsen og Ingelis Toxvig: »Landsbyen – foreningsliv og fortælletradition – Social- og kulturhistoriske tidsbilleder fra to østjyske landsbyer ca. 1890–1980« i *Den jyske Historiker* nr. 33 s. 65–98.

5. Se f.eks. *Den jyske Historiker* nr. 21 »Ud og ind af historien« 1980, Nr. 22 »Historien i hverdagen« 1982, nr. 26 »Fejekosten og surdejen« 1983, nr. 29–30 »Kultur, mentalitet, ideologi« 1985.

6. Johannes Møllgaard: *Byens sociale geografi*. SBI-byplanlægning nr. 47, 1984 s. 13f.

Kilde SBI-byplanlægning 47: Byens sociale geografi, 1984 p. 29.

ler og domæner. Med domicil menes livsformens særlige hjemsted og domæne er livsformens foretrukne område, området, som den har »sat sig på«. Livsformens dominans kommer til udtryk på mange måder, i byggeri, klædedragt, arbejde, navne m.m.

Men tilbage til Skive i 1834. En by er en blanding af livsformer og består således af forskellige domiciler og domæner foruden såkaldte neutrale områder, som f.eks. torvet hvor alle kommer og følger ens regler⁷. Ud fra folketællingen og Ørums kort kan vi placere folk i de forskellige gader og huse. Så ser vi at købmandsfamilierne og embedsmandsfamilierne bor på Adelgade og Nørregade og længere ude i Vestergade bor de større håndværkerfamilier. Syd for dette store hovedstrøg ligger sønderbyen, hvor byens »småkårsfolk« er bosiddende, dvs. mindre håndværkere, daglejere og almisser og aftægtsfolk. Grupperne har ikke helt rendyrkede kvarterer men har alligevel hvert sit område, hvor de dominerer, dvs. deres domæne. I de enkelte huse har de deres domicil. Derefter kan vi se på husholdsstrukturen. Købmanden har foruden sin kone og sine børn også en række tjenestefolk boende i sit hus, mens de fleste småkårsfolk, dvs. mindre håndværkere og daglejere, som regel kun har sig selv og sin familie. Vi ser således en væsentlig forskel mellem de forskellige livsformers domiciler.

Ligesom med befolkningen i 1834 skal vi i 1979 kortlægge fordelingen eller rettere placeringen af de forskellige erhvervsgrupper i Skive, hvor bor de selvstændige, arbejdere, funktionærer o.s.v.? På grund af anderledes adgang til kilder kan vi ikke gå så meget ind i de enkelte domicilers sammensætning, men tendensen er den samme: at forskellige grupper bosætter sig i forskellige dele af byen og skaber, så at sige, sit eget domæne. Dette domæne behøver ikke nødvendigvis at være fysisk sammenhængende, idet nogle arbejdere f.eks. kan bo et sted og have kolonihaver eller skudehavn et andet eller tredje sted, som til sammen danner arbejderens domæne.

Men hvad er det for et drama, som udspilles i dette stykke? Det er befolkningens indbyrdes kamp om beherskelse af byens arealer. De forsøger at beholde deres egne territorier og at sikre at deres regler dominerer i disse områder. Hvad en sådan opfattelse af byens drama har af konsekvenser for byplanlæggere, det vender jeg tilbage til i forbindelse med analysernes politiske budskaber.

*»Landbrugets livsformer« eller
»langt ude på landet«*

Vi er ude på landet hos gårdmænd og husmænd, nærmere bestemt på Skiveegnen. Vi skal følge de sidste tre generationer af gårdmænd og husmænd med hensyn til deres normer og ideale forestillinger om »et godt liv«. Hvad skaber glæde og stolthed hos landmanden, og hvad fører til sorg og græmmelse; hvilket livsforløb kan landmanden se tilbage på med stolthed sammen med naboer og venner, og hvilke små elementer af dagligdagens sejre og nederlag består disse livsforløb af?⁸

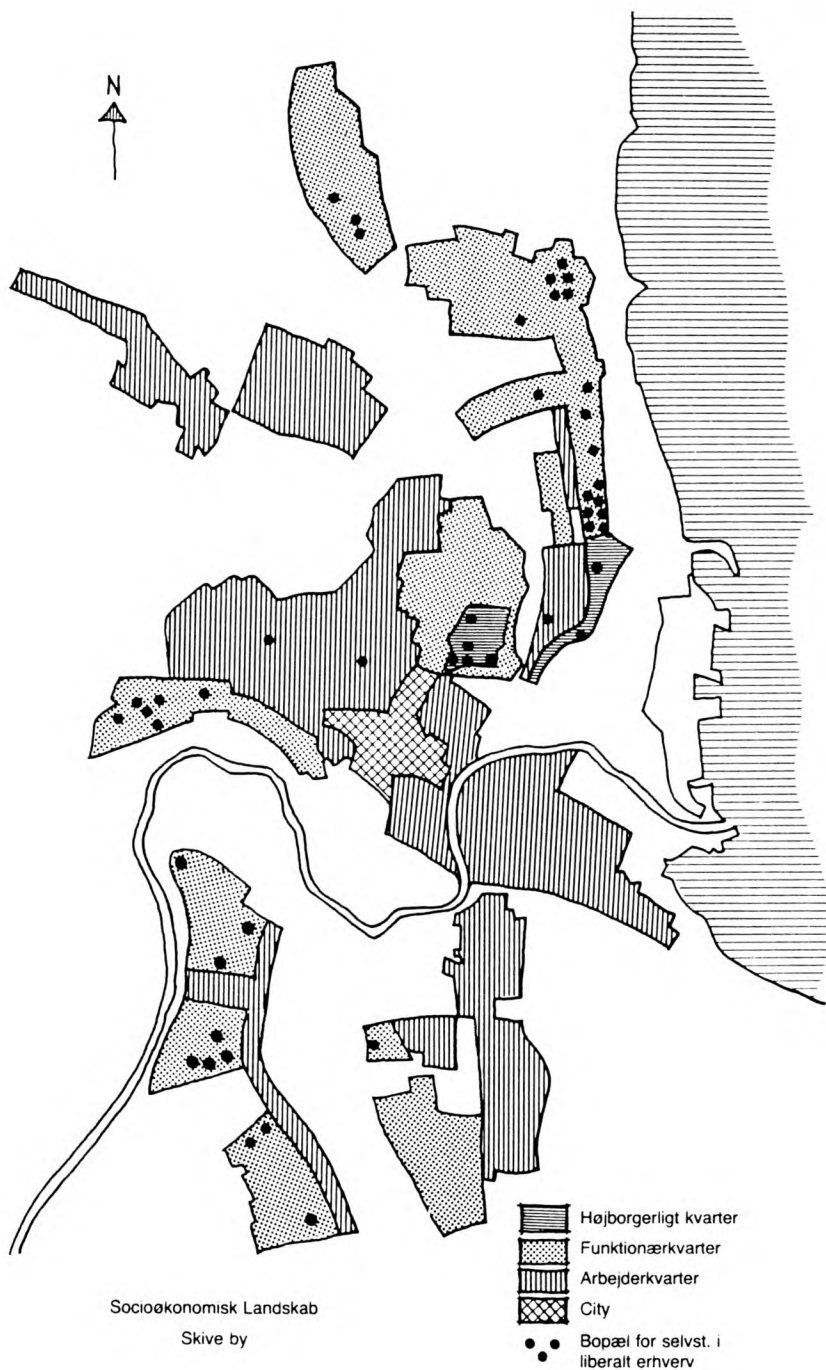
Ud af den til grundliggende livsformsforståelse, hvor livsform karakteriseres ved tre kernelementer: et teoretisk system (sammenhængende viden om verden og mennesker); et værdisystem (normer og værdier, som er vejledende for handling og bedømmelse af verdens tilskikkelser) og endelig et praktisk system (livsformens brugende omgang med tingene sammen med andre mennesker), kan man sige, at det især er det andet kernelement, værdisystemet, som er det centrale i dette stykke.

»Forældre- og bedsteforældregenerationerne«s livsdrama fortælles som livshistorier med vægt på de enkelte faser og de dertil hørende forskellige aktivitetsfelter, socialt og geografisk, hvorimod »arvtagerne«, dvs. de unge landmænds livsform fortælles med vægt på de daglige rytmer for de forskellige medlemmer af henholdsvis gårdmands- og husmandsfamilier. Der lægges vægt på »det vellykkede karriereforløb« og på det gode liv for gårdmænd og husmænd før og nu. Dokumen-

7. Ibid. p. 21.

8. Johannes Møllgaard: Landbrugets livsformer. SBI-byplanlægning nr. 49. 1984 s. 14.

Skive By 1979
 Kilde: SBI-
 byplanlægning
 47: Byens so-
 ciale geografi
 p. 59.

tationen hentes ikke mindst fra samtaler med repræsentanter for disse grupper, men også gennem læsning af fødselsdagsamtaler og nekrologer i de lokale aviser og ugeblade.

Men hvor ligger dramaet i dette stykke? Det ligger især i problemerne for disse grupper med at være i stand til at overleve som gårdmænd og husmænd med de samme idea-

ler som hidtil, men også i høj grad i problemerne mellem hvad der kaldes lokalbefolkningen og storsamfundet, fordi »som helhed er der en stærk fælles bevidsthed hos landbefolkningen, der er knyttet til landsbyen eller sognet«. Der reageres i samlet flok, når forskellige lokale institutioner som f.eks. skoler nedlægges.

Landsbyen – foreningsliv og fortælletradition eller »om når vi går ud af døren«

Her følger vi ikke bøndernes daglige liv på samme måde som i forrige stykke, men først og fremmest de sociale sammenhænge, som var uden for den enkelte husstand i landsbyen. De konkrete landsbyer ligger i nærheden af Aarhus, Rodskov nordøst for Aarhus og Sorring vest for Aarhus. Tidsrummet er de sidste 100 år, fra cirka 1880 til 1980. Vi kommer med gårdmændene til foredrag i forsamlingshuset. Vi får at vide hvad man hørte om og hvad man ellers foretog sig i denne fælles bygning, som f.eks. dilettant, bal og gymnastik. Efterhånden som gårdmandstanden taber sin entydige magtposition kommer flere med, blandt andre nogle af arbejdsmands- og håndværkerfamilierne. Det er især i de første årtier af dette århundrede. Men ellers er det først og fremmest de selvbevidste gårdmandsfamilier, som holder de store grundtvigianske havefester med taler, sang og dans. Det gælder først og fremmest i Rodskov, mens noget andet gør sig gældende i Sorring. Det er en helt anden landsby end Rodskov. Mens Rodskov er præget af en gruppe store gårde, er Sorring præget af en utrolig stor gruppe huse, nemlig 120 huse, mens der kun er 18 gårde, som ikke er specielt store. Der var også en grundtvigiansk foredragsforening i Sorring, men hoveddrivkraften i byens sociale liv blev afholdsforeningen sammen med Indre Mission. Det var således ikke forsamlingshuse, man byggede. Det var afholdshjem og missionshus. Det var først og fremmest det pæne og kontrollerede liv, som blev levet i disse foreninger. Foredragene var moraliserende i forhold til hvad folk skulle gøre i deres faglige liv.

Helt anderledes er det med den såkaldte

»anden kultur«. Den foregår også uden for hjemmet, men den fremstår mere som en såkaldt modkultur eller subkultur, i forhold til den dominerende foreningskultur. Foreningskulturen blev båret af gårdmændene, mens »den anden kultur« bliver båret af håndværkere og landarbejdere. I Sorring er det i pottemagerværkstederne under brændingen, at der bliver fortalt historier, spillet og drukket brændevin. Fortælleren i værkstedet er ikke blot fortæller, men er samtidig med til at brænde pottes. Fortællingen er ikke adskilt fra pottemageriet. Foredraget i forsamlingshuset eller missionshuset er først og fremmest foredrag, som henvender sig til bevidstheden hos tilhørerne, mens pottemageren og hans tilhørere indgår i en praktisk håndværksmæssig sammenhæng. »Hånden« og »ånden« er ikke adskilt på samme måde som i foreningskulturen. Både i Rodskov og i Sorring eksisterer disse fortællekulturer. I Sorring er den knyttet til meget gamle håndværkstraditioner og ikke mindst handelstraditioner, som indbefattede omfattende handelsrejser, som man kunne berette om i lange tider. Den gjorde grin med autoriteter, men ikke nødvendigvis med de konkrete autoriteter eller højere sociale lag.

Modsat er fortællekulturen i Rodskov mere »modkultur« i den forstand, at den indeholder fortællinger, som retter sig imod gårdmandstanden, landarbejdernes arbejdsgivere. Samtidig fortæles der historier om landarbejdere, som ikke følger gruppens normer; med andre ord indeholder fortællekulturen også en intern opdragende funktion ligesom afholdsforeningens og foredragsforeningens foredrag.

Endelig hører vi om hvordan folk i 1960'erne og 70'erne flytter ud til Rodskov og vil udvikle landsbylivet og det »nære« i lokal-samfundet. De er engagerede i at holde liv i forsamlingshuset m.m., men samtidig mærker de, at det er svært at bygge bro mellem de »gamle« i landsbyen og dem selv. Problemet bundet i, at det øvrige liv ikke leves på samme måde af alle potentielle deltagere i forsamlingshusets aktiviteter. Derfor er forudsætningerne for et nært socialt miljø også vanskelige at etablere.

»Opsplitningen i livsformer, generationer og »mentaliteter« præger såvel det informelle samvær/fællesskab som deltagelsen i det organiserede foreningsliv⁹. Der kan skabes almen konsensus om aktiviteter, der ikke fordrer nogen holdningsmæssig stillingtagen. Foreningslivet er blevet mere overfladisk og uforpligtende –¹⁰ måske fordi det ikke bunder i nogen form for fælles social erfaring, som det gjorde tidligere. Men begrundelsen for at flytte ud til landsbyen fra storbyen er ikke desto mindre en lyst til social nærhed og mindre rodløshed end i storbyen.

Stykket om foreningskultur og fortællekultur henter sit stof fra interviews med beboere i de to landsbyer og fra forskelligt arkivmateriale, bl.a. nogle foreningsprotokoller.

Det munder ud i et stort spørgsmål, om landsbylivet med al dets mangfoldighed og sammensathed (som jo ikke er noget nyt) har noget at give i 80'erne. Forfatterens svar er ja. »Men fordelene ved landlivet ... kommer langt fra af sig selv«¹¹.

»Det tredje slægtled« eller »om hvordan det var inden for døren«

Stedet er Hørning, en landsby sydøst for Randers. Tidsrummet er 1920'erne og hovedpersonerne er gårdmandsbørnene. Handlingen drejer sig om hvordan gårdmandsbørnene vokser op, hvordan de bliver socialiseret til at blive GÅRDMANDBØRN og intet andet. Det drejer sig om at dyrke den grundtvigianske selvbevidsthed i den dominerende gårdmandsgruppe i Hørning, gruppen som dominerer i forhold til håndværkere og husmænd.

Denne selvbevidsthed får de både igennem det daglige liv på gården, som omfatter medvirken i gårdens arbejde både inde og ude, og gennem deres færden i landsbyen blandt de andre grupper og i skolen. De fleste af gårdmandsbørnene ved at de skal fortsætte som landmænd, eventuelt overtage forældrenes

gård og følge gårdmandslivets regler, både økonomisk og socialt.

Samtidig med at denne socialisation, præget af kontinuitet, går for sig, sker der en materiel forringelse af mulighederne for at børnene reelt kan fortsætte som landmænd, dvs. mulighederne for at de kan realisere de idealer, som de får gennem det daglige liv i barndommen. Det er de store samfundsmæssige tendenser med udviklingen på verdensmarkedet og industriens udvikling m.m., som begynder at udhule mulighederne for den selvbevidste gårdmandsstand.

Gårdmandsbørnene i Hørning har lært de nære ting at kende gennem deres konkrete omgang med dyr, redskaber og andre mennesker. Derimod har de ikke i samme grad lært at forholde sig til nye ting, til andre muligheder for liv end de traditionelle. Som der står: »Gårdmandsparrets autoritet på landsbyplan fremstod som naturlig og sand – som givet af historien. Udefra kommende udfordringer til denne autoritet fremstod dermed også som unaturlige og urimelige.«¹²

Det sidste udtrykker stykkets egentlige pointe og problem: gav man gårdmandsbørnene den rette opdragelse eller beskyttede man dem for meget og gav dem en selvbevidsthed, som de kun kunne blive frustreret over? Var det derfor, at de senere som gårdmænd blev apatiske over for strukturrationalisering m.m. inden for landbruget i de 50'erne og 60'erne?

Grundlaget for arbejdet med »Det tredje slægtled« har været interviews med de gårdmandsbørn, som blev på stedet og selv blev gårdmænd eller gift med gårdmænd samt forskelligt skriftligt materiale, heriblandt de landsbrugsfaglige tidsskrifter.

Hvorfor livsformsstudier

Jeg har prøvet at beskrive hovedtrækkene i de fire arbejder, jeg tager udgangspunkt i. Jeg

9. Jan L. Christensen m.fl.: »Landsbyen – foreningsliv og fortælletradition...« i Den jyske Historiker nr. 33 s. 79f.

10. Ibid. s. 93.

11. Ibid. s. 94.

12. Anne-Birte Christensen m.fl.: »Det tredje slægtled...« i Den jyske Historiker nr. 33 p. 38.

synes, at man skal diskutere hvorfor man foretager den slags analyser og hvad man vil bruge dem til. Der er ikke nogen af disse arbejder, som ikke også har et politisk budskab indbygget i selve arbejdet. Johannes Møllgaard fremhæver f.eks., at: »Byen og egnen bør betragtes som et sammenhængende felt, der rummer mange livsformers domæner. Indgreb i denne komplekse sociale struktur bør foretages med fornøden indsigt og nænsomhed« og »Byplanlæggeren bør være opmærksom på disse forhold (de forskellige livsformers selvforståelse, NWL) og ikke regulere mere, end der er dækning for i den befolkningsgruppe, han eller hun har påtaget sig at tjene«¹³. Men er problemet ikke, at byplanlæggeren på samme tid skal tjene flere forskellige befolkningsgrupper med sine forskellige opfattelser af, hvad der er smukt og grimt og hvad et godt liv er for noget? Ligesom folkeskolelæreren, folkebibliotekaren og andre kommunalt ansatte skal planlæggeren tage hensyn til alle befolkningsgrupper i kommunen eller amtet. Til løsning af dette problem tilbyder Møllgaard dels den nævnte viden om de forskellige livsformer, dels det, som han med et engelsk udtryk, kalder for civility. Det betyder, at man skal sætte sin egen livsform i parentes og tage hensyn til de menneskers livsformer, som man skal planlægge for, ellers eller låne bøger ud til. Med andre ord man skal være pluralist og være rød med de røde og grøn med de grønne. Man skal sørge for, at hver gruppe får lov til at leve sit liv som hidtil; borgerskabet i sit villakvarter og lavtlønsarbejderne i deres boligkvarterer. Man skal støtte alle mulige former for selvorganisering i de forskellige livsformers domæner. Man skal støtte bevarelsen af kvarterer og sørge for en slags kvarterspleje eller områdepleje, når det gælder landdistrikter.

De to arbejder fra Den jyske Historiker stiller spørgsmålet lidt anderledes: om man ikke kan videreudvikle landsbylivet, fællesskabet i landsbyen, det nære og konkrete liv i modsætning til storbyens abstrakte og anonyme liv.

Men der kommer det problem ind i billedet, som livsformsdiskussionen har fremhævet, at fællesskabet i lokalsamfund har sine grænser, at befolkningsgrupper i lokalsamfundet har forskellige måder at leve på og være sammen på, jævnfør analyser af henholdsvis foreningskulturen og fortællekulturen, som oven i købet er en slags modkulturer i forhold til hinanden. Som tidligere nævnt siger de, at man i landsbyen kan skabe konsensus om aktiviteter der ikke fordrer nogen holdningsmæssig stillingtagen, der ikke for alvor griber ind i de forskellige livsformers domæne¹⁴.

Men det er jo en illusion, at tro at livsformerne lever side om side i harmonisk forståelse for hinanden. Det har de aldrig gjort og det vil de aldrig komme til i sagens natur, jævnfør modkulturbegrebet. Sålænge vi lever i et classesamfund, findes der nogle dominerende befolkningsgrupper og nogle dominerende grupper, ja der findes endog en klassekamp. Den kommer til udtryk på arbejdspladser og i boligområder. Arbejdere må til stadighed kæmpe for bedre løn- og boligforhold, bedre arbejdsmiljø og boligmiljø o.s.v. Borgerskabet har stadig mulighed for at bo i bedre huse med mere plads og bedre materialer end arbejderboligerne. Det betyder selvfølgelig ikke, at arbejderne ikke udnytter de muligheder, som de har og dermed skaber deres egen livsform. Landarbejderne i Rodskov skabte også deres egen fortællekultur som modtræk til gårdmændenes foredrags- og foreningskultur.

I dette drama kommer byplanlæggeren ind som en slags stødpude, en som skal sørge for at den eksisterende sociale orden bliver opretholdt, at det ikke blusser op til for voldsomme konflikter mellem de forskellige klasser med hver deres livsformer. I forlængelse af det forhold kan planlæggeren støtte de fællesskabsinitiativer, som ikke for alvor, dvs. materielt, er forpligtende for de involverede klasser. Han kan selvfølgelig også gøre noget mere, bl.a. afhængig af hvilken politisk konstellation, som findes i det pågældende byråd.

13. Johannes Møllgaard: Byens sociale geografi. SBI-byplanlægning nr. 47 p. 79 og do.: Landbrugets livsformer. SBI-byplanlægning nr. 49 p. 139.

14. Jan L. Christensen m.fl.: Op. cit. p. 94.

Men han vil uvægerligt komme til at gøre noget mere for nogle end for andre.

»Skurken« i de tre første stykker er planlæggeren (som han hidtil har fungeret) og storbyen. Det er med andre ord det STORE samfund mod det lille NÆRE samfund med det tætte sociale netværk, som man nu er ved at efterlyse fra forskellige ministerier og styrelser.

Men så er det også på sin plads at vise, at en af pointerne i »Det tredje Slægtled« netop var at gårdmandsbørnene blev opdraget til at være modstandere af alt hvad der kom fra storbyen, fra den store »Lastens Hule«, jvf. analysen af forsiden på Landbrugstidende, udgivet af Randers Amts Husholdningsselskab¹⁵. Som voksne blev de frustrerede over at blive udsat for krav om forandring og tilpasning til udviklingen i byerne og på verdensmarkedet.

Stat, internationale relationer og storbyer har selvfølgelig konsekvenser for de mindre samfunds udvikling men det bør ikke føre til, at man, herunder livsformsforskere, gør de lokale samfund mere nære og mere præget af fællesskab end de også er ifølge ens egne analyser.

Lokale konflikter

Jeg tror, at det er vigtigt, at man opsøger konflikterne mellem de forskellige livsformer i et lokalområde; også selvom man som planlægger skal prøve at gøre alle tilfreds. Ved at dele en by ind i henholdsvis livsformsdomæner og neutrale zoner ligger der en risiko for at sky konflikterne mellem de forskellige befolkningsgrupper og udelukkende have blik for en konflikt mellem det offentlige, in casu byplanlæggeren, og gruppen af tilsyneladende gensidigt respekterende befolkningsgrupper.

Et af de store problemer i forbindelse med analyse af interne konflikter i lokalområdet er kildematerialet. Flere kildetyper vil have en indbygget tendens til at skjule konflikter. F.eks. ligger der ikke noget umiddelbart konfliktstof i et kortmateriale og folketællingsmateriale, men mere en sideordnet registre-

ring af de forskellige områder og befolkningsgrupper. Når man interviewer folk om deres barndom eller om deres daglige liv, vil der i mange tilfælde være en tendens til harmonisering og udeladelse af konflikter i det som folk fortæller, ikke mindst i forbindelse med nær familie, naboer og lokale folk. Ligeledes vil der være tendens til harmonisering, når man anvender fødselsdagsomtaler og nekrologer som kildemateriale. Man skriver sjældent kritisk om folk, når de dør.

Hvis man derimod for tiden før 1900 tog fat i f.eks. rets- og politisager, vil man kunne få et indblik i nogle af de brydninger, som udspringer af forholdet mellem livsformer, og inden for de enkelte livsformer. Det kan være ejendomstvister, bedrageri, gadeuorden, strejker, arvestridigheder og meget andet. Ved at tage sådanne sager som udgangspunkt for analyse kan man både få fremstillet de daglige livsrytmer ved hjælp af supplerende kildemateriale og samtidig de konflikter, som latent ligger i de nævnte rytmer og som samtidig er udtryk for disses grænser.

Når man skal arbejde med vor egen tid er det straks sværere at få fat på konfliktstoffet, netop fordi det er konfliktstof og fordi man som forsker risikerer selv at komme i konflikt med nogle af konfliktens parter. En mulig indgang er avismaterialet, dvs. debatartikler og journalistiske historier om »sager« i lokalsamfundet. Det kan være om forholdene på en arbejdsplads; forholdene i en boligforening, eller i et lokalområde.

For at se på lokalsamfundenes muligheder for samlet at organisere sig og handle i forhold til de større sammenhænge, f.eks. kommuner og stat, er det vigtigt gennem konfliktanalyser at se hvor grænserne går for, hvad man kan og ikke kan i de enkelte lokalsamfund. Det er netop i den forbindelse, at livsformbegrebet og den deraf følgende understregning af forskelle i forskellige befolkningsgruppers vilkår og måder at leve på, har sin største berettigelse. Dermed mener jeg, at man har mulighed for at få øjnene op for modsætninger i "the little community". Men så er det også vigtigt at man gør analyserne

15. Anne-Birte Christensen m.fl.: Op. cit. p. 33.

præcise i forhold til de lokale forhold. Det behøver ikke at gøre dem mindre interessante for en større læserkreds. Konflikterne vil jo altid indeholde almene og specifikke træk og begge dele er nødvendige for at forstå hvordan og hvorfor livet leves, som det gør i de forskellige lokaliteter. Jeg vil i den forbindelse gøre opmærksom på et ganske godt stykke, nemlig »To byer i Odsherred« fra Socialforskningsinstituttet 1975, som var et forstudie til et større og mere generelt projekt om småbyer i landdistrikterne, i hvis endelige rapport dynamikken mellem grænser og muligheder i lokalsamfundet var opløst til fordel for en opsplittet behandling af forskellige livssammenhænge på tværs af de lokale samfund¹⁶. I forstudiet har man derimod mulighederne for at se forskellene mellem to lokalsamfund og konflikterne mellem forskellige grupper inden for lokalsamfundet. Paradoksalt nok bliver livsformsanalyserne måske af størst generel interesse, når de bliver solidt forankret i specifikke lokalhistoriske forhold, hvad enten det gælder Stoholm eller Skive i Salling, Hørning eller Rodskov i Østjylland. Hvis ikke byplanlægger, bibliotekar eller folkeskolelærer har den lokale historie med alle dens dramaer et eller andet sted i baghovedet, kan den pågældende komme gruelig galt afsted på trods af god vilje og besiddelse af generel viden om livsformer.

Per Deskov:

Dansk historisk bibliografi

Dansk historisk bibliografi – DHB – er uomtvisteligt kolossen i dansk fagbibliografi. Det har den været, siden de to bibliotekarer og historikere Balder Erichsen og Alfred Krarup efter mange års indsamlings- og redaktionsarbejde i slutningen af 1. verdenskrig og i ef-

terkrigsårene kunne lade de tre grundlæggende mammutbind se dagens lys. Den blev det ikke mindre, efter at arkivaren og historikeren Henry Bruun i 1974 havde sluttet udgivelsen af de seks bind, der dækker perioden 1913–1942. Et syvende bind for perioden 1943–1947 udkom allerede i 1956.

I årene 1972–1974 udkom tre historiske årsbibliografier med stof fra årene 1967, 1968 og 1969 – og her i 1986 har vi så fået et treårsbind for perioden 1974–1976¹.

Disse årstal afspejler ikke blot den lange drægtighedstid, der som regel går forud for fremkomsten af så omfattende bibliografiske arbejder, men også de næsten uovervindelige vanskeligheder ved at holde kontinuiteten og tillige den kendsgerning at planlægningen bag storværket fra tid til anden har været udsat for nedsmeltning. Det er kun beundring værd at menneskers tro og idealisme i skiftende generationer – trods skuffelser og tilbageslag – har kunnet realisere de bind, vi i dag har stående side om side på hylden.

Daværende lektor ved Danmarks Biblioteksskole Erland Kolding Nielsen nævnte i 1974 i en afhandling om DHB i serien »Danske opslagsværker«, at DHBs lakune 1948–1966 ville blive dækket af ham i samarbejde med førstebibliotekar Karl Evald Kristensen. Forordet til det nye treårsbind omtaler ikke denne plan om lakunens udfyldning. Derimod ser det efter forordet ud til at den mindre lakune 1970–1973 vil blive fyldt. Et fireårsbind stilles i udsigt.

At indholdet i bindene i tidens løb er udvalgt og ordnet ud fra forskellige holdninger og grundideer følger umiddelbart af værkets tilblivelsesproces. Viden herom er af væsentlig betydning for den faghistoriker, der skal bruge DHB som forskningsindgang. Det er imidlertid også et forhold, den historisk interesserede amatør til enhver tid bør have i

16. Gunnar Viby Mogensen m.fl.: To byer i Odsherred. Socialforskningsinstituttets meddelelse nr. 12. 1975 og Gunnar Viby Mogensen m.fl.: Småbyer i landdistrikter. Socialforskningsinstituttets publikation nr. 86. 1979.

1. *Dansk historisk bibliografi 1974–1976*. Udgivet af Den Danske Historiske Forening og Dansk Historisk Fællesforening i samarbejde med Det Kgl. Bibliotek; ved Ann R. Welling og Erland Kolding Nielsen. – Kbh. (Rigsdagsgården 9, 1218 K): Dansk Historisk Fællesforening, Rigsarkivet, 1986. 516 sider. Medlemspris kr. 226,30, bogladepris kr. 323,00.